

Norrmannen 11

Blackeberg, Stockholm

Antikvarisk konsekvensanalys

2018-03-28

Nyréns Arkitektkontor

Inledning

Situationsplan med förslaget inritat.

Bakgrund

Stadsbyggnadskontoret har påbörjat ett planarbete för Norrmannen 11 i stadsdelen Blackeberg (Dp 2016-17741-2). De två befintliga byggnaderna på platsen uppfördes för vårdändamål och används idag som vårdcentral. Planförslaget innebär att dessa byggnader rivs och ersätts av ny bebyggelse som ska inrymma en vårdcentral, 101 nya hyresrätter, 23 bostadsrätter och 120 kvm lokaler i en del av bottenvåningen.

I föreliggande dokument beskrivs de planeringsförutsättningar som finns för Blackeberg i stort samt vilka konsekvenser planförslaget får för omkringliggande kulturmiljö.

Den ursprungliga versionen av detta dokument konsekvensbeskrev expolateringsskisser i ett tidigt skede och innehöll även beskrivningar av vad som är viktigt att ta hänsyn till i förhållande till funktion, innehåll och bebyggelsestruktur. Detta dokument utgår från dessa och beskriver hur det liggande förslaget förhållit sig till dessa beskrivningar.

Konsekvensanalysen innehåller inte en inventering av befintliga byggnader på planområdet och konsekvensbeskriver inte rivningen i sig.

Det underlag som finns för bedömning är ”Material inför möte med SBK. Primula, Dinell Johansson, Blackeberg centrum. Stockholm 2018-03-15” Illustrationer är hämtade från detta material. Fotografier är tagna av Nyréns arkitektkontor 2015-17.

Lagrum

De befintliga byggnaderna är gulmarkerade på Stadsmuseets kulturhistoriska klassificeringskarta vilket innebär att byggnaderna har ett visst kulturhistoriskt värde och en positiv inverkan på stadsbilden. Enligt Stadsmuseet (remissvar, Dnr 4.1/3510/2016, 20161116) utgörs byggnadernas kulturhistoriska värde av att vårdfunktionen är ett viktigt inslag i 1950-talets ideal om social uppbyggnad och därmed har ett samhällshistoriskt värde.

Enligt PBL, plan- och bygglagens 2 kap. 6 § så ska ”bebyggelse och byggnadsverk utformas och placeras på den avsedda marken på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till stads- och landskapsbilden, natur och kulturvärdena på platsen och intresset av god helhetsverkan”. Dessutom ska ”ändringar och tillägg i bebyggelsen göras varsamt så att befintliga karaktärsdrag respekteras och tillvaratas”.

Planeringsförutsättningar

Promenadstaden – Översiktsplan för Stockholm

En grundläggande utgångspunkt i Stockholms översiktsplan är stadens naturliga förutsättningar och kvaliteterna i den stadsbebyggelse som vuxit fram under århundraden. Stockholms närförorter ingår i den övergripande utvecklingsstrategin och stadens ska verka för att de utvecklas till sammanhållna, täta och levande stadsmiljöer. Förändringar ska prioriteras som innebär att marken utnyttjas så effektivt som möjligt och ny bebyggelse ska infogas med omsorg om stadslandskapets helhetsverkan. Staden har vuxit med tydliga årsringar till följd av en stark planeringstradition och nya kompletteringar i stadsdelarna ska följa den pågående markanvändningen.

Blackebergs bebyggelse och karaktär

Blackeberg är en tidstypisk och välbevarad tunnelbanestadsdel från början av 1950-talet med grannskapsenheter som speglar efterkrigstidens bebyggelseideal. År 1949 antog Stockholms kommunfullmäktige den första stora stadsplanen för Blackeberg och den skulle följas av ytterligare två stora planer och några mindre som tillsammans formade områdets utveckling. Stadsdelen är uppförd med ett större centrum vid tunnelbanan och flera småcentra ute i områdets bostadsenkla. Tanken var att skapa tydliga grannskapsenheter som skulle ge trygghet och sammanhang.

De ursprungliga planerna för Blackeberg domine-

Karaktäristiskt grupperade smalhus runt stora gårdsrum med sparad naturmark i Blackeberg.

ras av smalhus med tre våningar. Här finns också punkthus med 7-10 våningar och stjärnhus med 3-5 våningar samt ett antal radhus i två våningar. Bebyggelsen är överlag omsorgsfullt utformad med genomarbetade detaljer, färgsättningar och materialval. Husen är placerade i anpassning till terrängen och följer det kuperade landskapet. Det ger en varierad bebyggelse med souterrängvåningar eller källare längs slänterna. Flera av gårdarna gestaltades av några av samtidens stora landskapsarkitekter och har en stor andel sparad naturmark.

Smalhusen i området, särskilt det närmaste mot planförslaget vid Vinjegatan, anpassar sig på ett varsamt sätt till terrängen, både i plan och sektion, och understryker därigenom topografin. Karaktäristiskt för Blackeberg är en grön förgårdsmark och de ursprungliga stadsplanerna för området föreskrev att befintliga tallar och björkar skulle kompletteras med nyplanterade tallar och björkar för att skapa den grönska som eftersträvades. Det innebär att det är viktigt att behålla stadsdelens gröna karaktär och flytande övergång mellan bostadsgårdar och omgivande mark.

Sedan 1990-talet har en förtätningsprocess pågått i Blackeberg och bl.a. har ett flertal punkthus uppförts, framförallt i gränzoner mellan kvarter och parkområden samt på lucktomter i kvarterstrukturen. Vid Blackebergs torg uppfördes år 2000 ett högt punkthus för seniorer som har blivit ett nytt landmärke i stadsdelen.

Planförslagets konsekvenser för områdets kulturhistoriska värde

Blackebergs centrum med sin öppna, stensatta torgyta och den karaktäristiska välvda tunnelbanehallen och rundade fontänerna.

Rivning av byggnader

Planförslaget innebär att de två befintliga byggnaderna på platsen rivs. Byggnaden åt öster uppfördes 1959, arkitekt var Henrik Müller och landskapsarkitekt Sylvia Gibson. Byggnaden hade från början ett plan men byggdes på med två våningsplan 1964-73. Byggnaden åt väster uppfördes 1973 och ritades av arkitekt Gunnar Bergentz. Enligt Stadsmuseets värdering är det framförallt byggnadernas vårdfunktion som är tidstypiskt för 1950-talets planeringsideal och därmed har ett samhällshistoriskt värde. Det var vanligt under 1950-talet att staden planerade bostadsområden med funktioner för många skeden i livet och många grupper av människor, från barnomsorg till pensionärsboende och möjlighet till utbildning, idrott eller religiös utövning.

I och med att vårdcentralen finns kvar i planförslaget tar exploateringen hänsyn till byggnadernas samhällshistoriska värde och platsens betydelsefulla sociala funktion bevaras.

Blackebergs torg

I nära anslutning till platsen österut ligger Blackebergs torg som har en samlande funktion med tunnelbaneuppgång, mötesplats för boende, handel, kultur och service. Tunnelbanestationen utgör en av de viktigaste målpunkterna i stadsdelen och när nya bostäder byggs bredvid stationen kan det bidra till att stärka folklivet och förbättra den urbana miljön vid torget.

Torget har en betydelsefull funktion som levande centrum och samlingsplats för boende i stadsdelen. Det är viktigt att befintliga funktioner kan leva vidare på och omkring Blackebergs torg. Ett rikt folkliv på torget bidrar till att stärka Blackebergs identitet och förbättra orienterbarheten i området. Planförslaget inrymmer förutom vårdcentral och bostäder även till viss del lokaler i bottenvåningen, vilket bidrar till stadsmässigheten och trygghetsaspekten i området. Generellt finns en risk att torgets handel och sociala funktion utarmas om handelsfunktioner byggs ut utanför torget. Risken bedöms dock i detta fall vara förhållandevis liten utifrån att planförslaget enbart innehåller 120 kvm lokaler samt dess närhet till torget.

Illustration ur planförslaget. Vinjegatan har dragits om västerut för att byggnaderna i bild ska få plats.

Fortsatt utveckling av området bör verka för att tillvarata och utveckla platsbildningen vid Blackebergs torg som strategisk knutpunkt i området. Nya aktörer i den föreslagna bebyggelsen bör om möjligt komplettera snarare än konkurrera med befintliga verksamheter på torget.

Även kopplingen till Blackebergs torg och Blackebergs tunnelbanestation öster om Vinjegatan bör beaktas. Blackebergs torg är inramat av trevånings smalhus i en halvöppen form. I bottenvåningarna finns butiker och portiker som skapar utblickar, varav en portik vetter mot Vinjegatan. I förslaget är kvarterets uthyrningslokaler placerade i anslutning till portiken, vilket kopplar på torgets funktion som centrum.

Flytt av Vinjegatan

En konsekvens av planförslaget är att Vinjegatans sträckning flyttas mot sydväst. Det innebär att en mindre grönyta och ett antal träd kommer att försvinna. Enligt Stadsmuseets klassificering är det inte mark med ett högt kulturhistoriskt värde och en flytt av vägen påverkar i huvudsak inte omgivningens kulturhistoriska värde. Viktigt är dock att en tidstypisk och karaktäristisk stenmur samt två

kastanjetråd i områdets södra hörn beaktas; huruvida detta är planerat eller inte framgår inte av planförslaget då muren och träden ligger utanför planförslagets område.

Bebyggelsestruktur - Hus i park

Blackebergs bebyggelse är utformad som ”hus i park” utifrån den ursprungliga topografin, med stora, huvudsakligen öppna bostadsgårdar där naturmarken är bevarad. Större sammanhängande skogspartier skapar en krans av vegetation kring de bebyggda delarna och in mellan husen. Detta gör det möjligt för boende att röra sig i en sammanhängande park- och naturmiljö genom hela området, och de halvoftentliga bostadsgårdarna möjliggör rörelser och uppehållsmöjligheter inne i kvartersstrukturen för fler än enbart de boende. Det är vanligt med siktlinjer till och från gårdsrummen. Bostadsgårdarna fyller därmed en allmän social funktion och de flesta har ett särskilt högt kulturhistoriskt värde.

Planförslaget förhåller sig till detta genom att ha en halvöppen gård mitt i kvartersstrukturen samt förgårdsmark mot norr och väster, och tar på så sätt till stor del hänsyn till de kulturhistoriska kvalitéer

Illustration ur planförslaget. Fasad mot nordväst.

som beskrivs ovan. Då kvarteret kommer underbyggas med garage är dock möjligheten att förse den inre gården med större träd begränsad. Bostadsgården kommer vara avskild från den öppna gården; genom bostädernas läge i närheten till tunnelbanan samt i anslutning till en vårdcentral med viss folkgenomströmning får denna lösning anses vara motiverad, även om den avviker från Blackebergs plankaraktär.

I Blackeberg är också gång- och cykeltrafiken separerad från fordonstrafiken. Det finmaskiga gång- och cykelnätet finns mellan ett ganska stormaskigt fordonstrafiknät. Det innebär att cykling är möjlig i blandtrafik på gatorna, men människor har alternativet att välja helt separerade gång- och cykelvägar. Planförslaget innebär inget avsteg från detta karaktärsdrag.

Arkitektur

Kringliggande bebyggelse runt planområdet har arkitektoniska särdrag som är tidstypiska och karaktäristiska för Blackeberg. Smalhusen vid Vinjegatan har en topografisk anpassning i plan och sektion och fasadarkitektur som består av putsade fasader med sockel i betong. Dess kvadratiska fönster är markerade med en vit omfattning vilken även finns kring entréer. Portikhuset mot torget ett i viss mån annat uttryck där putsfasaden är inde-

lad med horisontala och vertikala band i avvikande struktur och kulör. Fönster är rektangulära med ett större och ett mindre glasparti. Smalhusen har sadeltak medan portikhuset ett sorts pulpettak, vilket är påtagligt gentemot platsen då en anslutande del av portikhuset, ställt i vinkel, har en gavel vänd mot Vinjegatan.

Planförslaget tar inspiration från den närmast kringliggande bebyggelsen på ett genomtänkt vis där ovan beskrivna element plockas upp och anpassas till ett modernt uttryck genom att dras till dess spets: kvadratiska fönster ges omfattningar med utskjutande väggpartier, fasaderna delas in med horisontala och vertikala band och de rektangulära fönstren tas upp i den del som planerats att bli vårdcentral. Den topografiska anpassning finns i viss mån sett till takfot även om takfall på den byggnadsdel som ligger lägst har ett högre uppskjutande mansardtak i vilket bostäder med takkupor är föreslagna. De länkbyggnader som föreslås är utförda delvis i glasbetong, ett drag som inte förekommer i Blackeberg men dock i samtida tunnebaneförstäder. Planförslaget bedöms ha en högre grad av arkitektonisk anpassning till Blackebergs arkitektoniska karaktärsdrag än tidigare förtätningsprojekt i närheten.

Punkthusen placerades ofta som fondmotiv. Här ett i tegel på Sigrid Undsets gata, som har karaktäristiskt sparad hållmark.

Illustration ur planförslaget. Vy från torget. Föreslagen bebyggelse är synlig ovan portikhuset. Till höger i bild punkthuset från år 2000.

Fondmotiv

I Blackeberg är punkthus, skolor och andra publika byggnader medvetet placerat som fondmotiv. De äldre punkthusen i stadsdelen är placerade som entrémarkörer till olika bebyggelsegrupper, i gräns mot grönområden. Skolorna och kyrkan är från början inplacerade som tydliga fondmotiv i stadsplanen, men har delvis tappat denna funktion till följd av tät vegetation eller sentida bebyggelse tillägg som blockerar sikten.

Vid fortsatt utveckling av Blackeberg är det karaktäristiska stadsbyggnadsgreppet med fondmotiv och entrémarkörer en kvalitet att ta tillvara. Entrémarkörerna bör vara fortsatt avläsbara, genom att ny bebyggelse underordnar sig och förhåller sig till stadsbyggnadsmotivet. Ny bebyggelse kan också bidra till att tillskapa detta motiv. Ett exempel är det höga punkthuset från år 2000 vid Blackebergs torg som kan ses från flera håll.

Planförslaget förhåller sig till fondmotiven genom att den högsta byggnadskroppen agerar fondmotiv från tunnelbanans dragning norrut och Vinjegatans dragning österut.

Behov av förskolor

I Stockholms översiktsplan står att när ny bebyggelse tillkommer i Blackeberg är det också viktigt att skapa plats för nya förskolor och skolor. I Blackebergs parkmiljöer har under 2000-talet flera tillfälliga förskolepaviljonger uppförts, bl.a. nära aktuellt planområdet vid Blackebergsskolan söder om Vinjegatan. Det är problematiskt då de splittrar och skär av parkrummen och i anslutning till paviljongerna uppstår svårutnyttjade ytor i den omgivande parken.

Tillfälliga förskolepaviljonger på parkmark bör omlokaliseras till nya permanenta platser utanför parkmarken. För en socialt hållbar utveckling av området vore det positivt om planförslaget även tog hänsyn till behovet av förskolor som inte använder parkmark. Om en förskola inrymdes i planförslaget skulle det kunna medföra en positiv förändring för parkmiljön vid Blackebergsskolan. Det skulle bli möjligt att utveckla och stärka parkrummet om tillfälliga anläggningar flyttades från parkmark till permanenta lokaler. Samtidigt skulle Blackebergsskolans funktion som fondbyggnad i stadsbilden kunna återupprättas, vilket vore positivt för områdets kulturhistoriska värde som helhet. En positiv effekt för planförslaget vore att upplåta planerade lokaler för förskoleverksamhet.

Sammanfattning

Planförslaget förhåller sig i huvudsak på ett bra sätt till de beaktansvärda kvalitéer som påpekats i Stadsmuseets remissvar samt den tidigare versionen av detta dokument. Viktiga kvalitéer som beaktats är den topografiska anpassningen, halvöppet gårdsrum, förgårdsmark och fondmotiv. Genom att lokaler är lokaliserade i anslutning till tunnebanan bedöms risken för en urvattning av centrumets handelsfunktion som liten. Arkitekturen är utformad med tydlig inspiration från omgivande bebyggelse i Blackeberg och samtida tunnelbaneförstäder men har ändå ett modernt uttryck på ett sätt som inte förekommit i tidigare förtätningsprojekt i närheten, exempelvis punkthuset vid hörnet Vinjegatan-Wergelgatan från år 2000.

Planförslaget har potential att ha positiva bieffekter för närområdets kulturmiljö genom att upplåta en del lokaler för förskola om följderna blir att förskolepaviljonger kan tas bort från parkmark.

Stockholm 2018-03-28

Mattias Eklund

Byggnadsantikvarie, cert. sakkunnig kulturvärden
(kvalificerad behörighet)

Linda Thörner

Arkitekt SAR/MSA med inriktning kulturmiljö